Projev na lánském hřbitově [1987]

Přátelé,
sešli jsme se tu, abychom vzdali poctu jednomu z velikánů českých i slovenských dějin, velkému Evropanovi. Naše motivy se asi dost liší, jako se liší naše životní osudy, ale také naše východiska a naše orientace. Společné nám však je neotřesitelné přesvědčení, že je v naší zemi třeba obnovit a posílit lidská a občanská práva. A byl to právě Masaryk, který přispěl k prosazení a obraně celé řady těchto práv a svobod jako málokdo u nás. Možná, že zase budou mezi námi rozdíly v hodnocení jeho příspěvku, ale v jiné věci se shodneme naproti tomu asi jednomyslně, totiž že je dosud nesmytou národní hanbou, jestliže zakladatel tohoto státu a jeho první prezident byl po dlouhá desetiletí vykázán na periferii všeobecného zájmu a takřka vytěsněn z národního povědomí. Přišli jsme sem také proto, abychom to pojmenovali a abychom proti tomu pozvedli svůj hlas.

Proti komu se však obracíme? Tady přece nejde a nemůže na prvním místě jít o jinak jistě oprávněnou kritiku oficiální kulturní či spíše nekulturní politiky, zahrnující odstraňování soch a jiných památek na Masaryka, likvidaci Ústavu TGM včetně bohaté knihovny a archivu, vyřazování jeho knih z knihoven a zvláštní příkazy pro antikvariáty, letmé a nepravdivé zmínky v učebnicích a většinou i ve školních výkladech atd. Ale musíme se tázat, jak je možné, že jsme si to nechali jako národ líbit? Není tím také dokumentován převážný nezájem o Masarykův myslitelský a duchovní odkaz? Proč jsme nebrali útok na Masarykovu památku a zejména na jeho dílo jako útok na sebe, jako na samy kořeny našeho života? T. G. Masaryk se – podle znění zákona – zasloužil o stát. Vážili jsme si víc alespoň tohoto státu a jeho demokratického zřízení? Musíme přiznat, že ani v obraně státu a demokracie jsme neprojevili větší rezistenci.

Když psal Masaryk *Českou otázku*, neváhal jako realista a kritický myslitel poukázat na to, že jsme měli „v minulosti vývoj docela zvláštní, a to ten, že se národ ve své ohromné většině zřekl svého hlavního díla, reformace, a že proto náš vývoj byl zadržen a zvrácen.“ Dnes je zřejmé, že ten „docela zvláštní“ národní vývoj od těch časů i dál „zvláštně“ pokračuje. Naše republika byla v období mezi válkami jistě nejdemokratičtějším státem střední a východní Evropy, a jedním z nejdemokratičtějších v Evropě vůbec. Ale zatímco jiné národy se postavily agresi se zbraní v ruce, my jsme disciplinovaně demobilizovali – a pak v okupaci nechali bojovat jen několik ilegálních skupin. Když byl nepřítel, který nás zbavil svobody a samostatnosti, poražen, spíše jakousi setrvačností než opravdovým národním úsilím se obnovilo něco ze svobody a samostatnosti dřívější, kterou jsme v pravý čas dost nehájili. Ve chvíli nového ohrožení demokracie vyšlo s protestem do ulic jen několik stovek studentů. A národ musel pak prožít a „přežít“ soudy a věznění, popravy a rehabilitace, reformní hnutí a

téměř dvacetiletou reakci, a dnes se mnohým zdá, že už pomalu ztrácí i své národní povědomí.

Chtěli jsme vzdát hold Masarykově památce – a nyní tu před ním stojíme jako spoluviníci na tom všem: dělali jsme a děláme vskutku dost, abychom se k němu směli hlásit? Máme dnes jako tenkrát starost o své národy, o českou a slovenskou politickou samostatnost. Ale Masaryk nám k tomu říká: život státní a politický nemá pro národ té důležitosti, jaká se mu přisuzuje. „Politická samostatnost nás nespasí a nezachrání; byli jsme samostatní a svou samostatnost jsme ztratili." A pokud jde o sám národ: „neběží o jazyk a národnost, ale o duši. Kdo nalezne duši svou, netratí jazyka." „Nevolejme ani my dnes po češství, po slovanství, po vlastenectví, ale po pravdě, a pravdě vydávejme svědectví." „Potřebujeme idejí, živých a velikých idejí, a nebudeme malí. Musíme míti ideje světové, ideje netoliko pro sebe, ale pro všecky."

Proč došlo k tak hlubokému národnímu úpadku? táže se Masaryk. Za příčinu označuje – přeneseně chápáno – rok 1487, kdy byl zneprávněn obecný lid. „Odčinit rok 1487 – to znamená v českých zemích všem občanům dát naprostou rovnost před zákonem to znamená úplnou svobodu svědomí…" My si dnes dobře uvědomujeme, že také první republika měla své „občany druhého řádu". Tím spíše však musíme dnes usilovat o to, aby napříště u nás už nebylo občanů druhého řádu na jedné straně a privilegovaných na straně druhé. A ovšem, co platí u nás, platí pro celou Evropu, ano pro celý svět. V minulosti se nám nepodařilo ukázat, že v jednom státě mohou spolu pokojně žít různé národnosti, že spolu mohou žít katolíci i protestanti i bezvěrci, že je možné spolužití i různých sociálních skupin a že se všichni mohou ve svém státě cítit jako doma. Ale dnes se to už jednou musí stát naším úkolem a cílem, nechceme-li se všichni vystavovat novým nebezpečím v budoucnosti, národním i celoevropským.

Z naší dnešní krize se nedostaneme, nebudeme-li navazovat na předchůdce a nebudeme-li se u nich učit. Masaryk měl také své vzory a učitele, nejčastěji uváděl Havlíčka a Palackého. Ale zdůraznil, že „vděčnost k nim musíme projevovat ne planým braním jejich jména nadarmo, nýbrž poznáním jejich úmyslů a pokračováním na jejich dráze". S dvěma krátkými přestávkami se mladým lidem našich národů brání již téměř půl století v poznávání díla Masarykova, ale i jiných velikánů naší minulosti. S tím je potřeba už jednou skoncovat. Jedním z prvních kroků by se mohl stát nový přístup k celé naší i evropské minulosti, přítomnosti i budoucnosti prostřednictvím navázání na Masaryka. Je v souhlasu s naší ústavou a zejména s kulturními právy, zakotvenými v helsinském závěrečném aktu a v dávno již ratifikovaných mezinárodních paktech, žádáme-li úřední souhlas s ustavením nezávislé Společnosti Tomáše Garrigue Masaryka a povolení její veřejné činnosti přednáškové, publikační, vědecké i popula-

rizační, včetně obnovení Ústavu TGM i s původní knihovnou, pokud bude ještě moci být shledána, tak aby jejich činnost co nejlépe přispívala k obnovení nejen povědomí, ale skutečných znalostí a vědomostí o Masarykově životě i díle v nejširší veřejnosti a k prohloubení a zintenzivnění odborné práce, souvisící s Masarykem, jeho předchůdci i pokračovateli, s jeho dobou, ale také a zejména s dneškem, tj. v duchu současných aktuálních potřeb našeho národního života. Mohli bychom pak doufat, že po tomto prvním kroku bude naše společnost, budou naše národy s to udělat krok další. Tak, jako Masaryk koncem minulého století vytýkal tehdejším liberálům „ono úzkoprsé, nepěkné a nečeské pojímání otázky sociální“, proti němuž sám stavěl „kulturní a politické obrození, osvobození té části národa, která posud od národní a kulturní práce duchovní byla vyloučena“, musíme po stu letech žádat vlastně něco podobného: znovuzapojení do kulturního a duchovního života národa a společnosti všech těch, kteří z něho byli v minulosti násilně nebo administrativně vyloučeni. Ne však nějakým novým úředním aktem, nýbrž prostým respektováním jejich nezadatelných práv, jež jim dlouho byla a dodnes jsou upírána.

Vzpomínáme-li dnes na Masaryka, není to žádný návrat do minulosti. Vlastně nejde ani tak o Masaryka, jako spíš o nás, o naše děti a vnuky. Také dnes by někdo mohl a měl psát o „naší nynější krizi“ a o „české otázce“. Obě tato témata jsou však už jednou spjata – nejenom literárně – s osobou a dílem T. G. Masaryka, a to by si měl každý uvědomit. Bez navázání na něho není pro nás a pro nikoho možné ani o těch tématech psát, natož českou otázku řešit a krizi překonat. Proto není frází, vyslovíme-li přesvědčení, že Masaryk je pro nás, pro naše národy, pro naši společnost spíš otázkou budoucnosti. To jest: naší budoucnosti.